

Napszentülés útja: Klézse

A Klézse községhez tartozó falvak történelmi áttekintése után egy általam összefoglalt írásban bemutatom, majd az iskolán kívüli magyar nyelvű oktatási helyszíneken lévő látogatásomnak folyamatát összegzem ebben a részben.

Klészse neve a latin egyházi nyelvezetből jön, kiejtése: "eclezia", "ecleziastic", "clezia". A Cleja egyházi név, valamint e-klézia, a továbbiakban a hivatalos formák vagy a néprajzosok által elfogadott *Clésé*, *Klescha*, *Clesia*, *Cleja*, *Klészé*, *Kléza*, *Klesia* elnevezéseket találhatjuk. A Klészse- név torzítás, ennek a magyar nyelvű fordítása így hangzana: Szentegyház, Szentegyházi.

Mint minden moldvai magyar származású falu, amely sok változáson ment keresztül a múlt ezred közepén, ugyanúgy Klészse is sok-sok történelmi helyzetet élt meg.

Az ide látogató kutatók egy része felfigyelt a jelenségekre, és néhányan közülük említik is a történelmi részeket, amelyekhez hozzáfértek, hogy ennek vagy annak a falunak a régi helysége itt vagy amott volt, ezek a hagyományaik és ez a vallási felekezetük.

Nemrég a helybeli Cosa Anton által írt román nyelvű könyv politikai irányzattal próbálja összegezni az egészet úgy, hogy a felkészületlen olvasó román nemzetnek és ne román állampolgárnak tekintse az itt élő magyar eredetű lakosságot.

Moldvában többször is említik Klészse falujának nevét: 1588. május 3-tól, 1622-ben, 1638-ban, majd később 1640-ben. Itt az úgynevezett Klészsei István és utódai a falu nagy részét birtokolták, egészen a XVIII. századig, amikor kénytelenek lettek azt eladni vagy valamilyen formában elveszítették.

Klészsei Istvánnal az egész feszültséget a szolkai (Solca) kolostorrom okozta.

Az 1696-os katolikus népszámlálás beszámol a lakosságról: 11 család, 76 lélek. Nem akarok egy egész történelmet összeállítani, hisz erről a kutatók sokat írtak, mégis szükség van egy előzetes áttekintésre, hogy jobban megértsük a mai helyzetet. A legutóbbi klészsei népszámlálási adatokkal Tánczos Vilmos néprajzkutató foglalkozott, különböző jelentésekkel és leírásokkal kiegészítve. Kallós Zoltán és Pozsonyi Ferenc magyar balladákat és énekeket gyűjtött.

Miért is foglalkoznék azzal, amit egyszer már leírtak? Erről már tanítani kellene a helybélieket, ám sajnos ilyen jellegű oktatókönyvek nincsenek összeállítva a csángókról. Minden tanulmányi, kutatási szint fárasztó az egyszerű embernek.

Az idő folyamán, mint ahogy egy nagy áramlat, jöttek a kutatók Klézsébe. Azt hiszem, nem volt olyan kutató, aki ne érdeklődött volna a falu lakosairól. Ugyanakkor a régi időkben a román bojárok se fordították el érdeklődésüket a falu munkaerejéről és a gazdag falvakról. A sok erdő, erőmunka és a szorgalmas emberek érdekeket vonzottak a szabad részesek által lakott falura. Ezekre letették kezüket, amelyből bizony jó jövedelmet szedtek fel az újonnan megjelent hatalmasok, s nem ritkán kobozták el a részesektől, mint ahogy a Klézsén garázdálkodó Mocet is tett, amit még ma is emlegetnek a helybéliek. Ugyanúgy az előző időkben Mida adóbeszedőnek is megmaradt a nyoma. Az is igaz, hogy imitt-amott Klézsei István (Stefan Clejanul) birtokost is emlegetnek különböző írásokban, mégis a román nyelvű iratok először N. Drăgoianu și C. Mihail-t említik, mint nagyobb helybéli földbirtokost. Természetesen sok mindenre nem térek ki, mégis a kedves olvasónak pár leírt dokumentumot ajánlok figyelmébe, és a nép emlékeiből is körvonalazok, majd a végén arról is írok, amit sejtek, és amit az idősek elbeszélései alapján jegyeztem le magamnak.

Egyelőre íme pár észrevétel a kutatók részéről:

"A falurészek lakói szoros rokoni kapcsolatban állnak egymással, bár ők maguk számon tartják, hogy mely részeken laknak a régebben itt élő csángók, és hol laknak a később - a XVIII. század végén, a XIX. század elején - betelepült székelyek", - mondja Halász Péter.

Íme pár megjegyzés, ami segít körvonalazni az egyes pillanatokat:

Gegő Elek 1838-ban, itt jártában azt írja, hogy „*a 'lakosok' czengő dialektusából is rögtön észrevenném, hogy chángó helységben vagyok*”.

Ebben az időben megjelenik egy ortodox közösség is, amelyet a helyi bojár telepített a helyszínre, ők egy idő után úgy mentek el, ahogy jöttek, hisz abban az időben teljesen eltért a kultúrájuk az itt élő csángómagyarokétól. 1847-ben alapították az ortodox templomot Iorgu Atanasiu bojár segítségével. Ekkor az iskolába nem járt senki, mert románul kellett tanulni. Hortensia Racoviță Dicționar geografic al

județului Bacău-ban említi meg Klézset. Az ortodox templom 30-40 év után leomlott, és a néhány ortodox vallású (körülbelül 10-20 személy, akiket Atanasiu bojár hozott) visszament a román falvakba.

1929-ben Domokos Pál Péter már csak egy Buteából való, magyarul nem tudó plébánost talált Petrás egykori plébániáján.

"Okos emberek lehettek az első klézseiek" - írja róluk Beke György.

„Klészének gödriben” - írja Halász Péter a Klézseről írt tanulmányaiban -, amelyben részletezi Klézse történelmét, falurészeit, amit csángók, székelyek és talán betelepített magyarok lakják.

Klészének volt szerencséje több, jobb vagy gyengébb szolgáló papra, „páterre”, ahogy mi itt nevezzük. Akadt olyan nagy személyiség is, mint Petrás Incze János, aki a szomszéd faluban a forrófalvi Nagypatakon született 1813. július 24-én, és 1886. szeptember 6-án halt meg Klézsen.

Egerben felszentelték papnak és szívén-lelkén viselte az egész moldvai magyarság sorsát, életét erre tette és az egyházat szolgálta. Természetesen ő volt az, aki Klézseről is sok mindent leírt, kutatott és ásatásokat is végzett.

Neki köszönhetően sok minden megmaradt a jövő generáció számára, amit nem tudtak meghamisítani és eltüntetni azok, akik félre akarták vezetni ezt a népet. Mindezek egy részét megtalálhatjuk Döbrentei Gábornak írt válaszaiban, vagy a Rokonföldi- álnév alatt írt iratokban, ahol leírta a lakosság, családnév megnevezéseit, a moldvai magyarok szokásait és sok minden mást. Igazából egy szentéletű páter élt itt Klézsen.

Egy történelmi leírást kellene készíteni, pár száz oldalt a híres helyi emberekről, akik azzal is törődtek, hogy megmaradjanak magyarságukban, vagy az egész falut Magyarországra telepítsék, ahogy ezt tervezgette Minuc páter édesapja. Mások azzal törődtek, hogy az itteni magyarságukat megőrizve, azt megélve biztatgatták az embereket, politikai utakba is belekeveredve. Például az innen származó egyes papok, akik különböző utakon akarták a nép békéjét megtalálni, akár parlamenti képviselőként, mint pl. Duma György.

A továbbiakban egyesek munkásokat, fiatalokat vittek el az ország minden

szegletébe, ahol páran ottmaradtak, és jelenleg is a világ minden részében, boldogulásban reménykedve letelepedtek.

Csak az alaptalan boldogság nem tart sokáig, olyan mint egy nagy részegség, amelyből az ember megébredve hatalmasabbnak érzi a rá háruló nehézségeket, mint a saját maga vackában. Aki pedig az igazi életet és a valóságot akarja megőrizni, az néha némi tévedésből is felébredve - még akkor is, ha egymásnak esnek a közös harcban -, büszke arra, hogy kitartó az alapokban.

Ezen a téren is sok tapasztalatot szerzett a Klézse községhez tartozó és a vele együtt élő hat falu. Habár régen ezekből a falvakból több is lehetett és egy részük eltűnt, más helységekre került, ahogy Tyúkszer egésze, Kis Klézse, a híres Buda, vagy ennek másik része és Dióskút, amelynek részeit klézseiek örökölték meg. Más helyeken, talán az összes részes tanyáknál, amelyekből később falvak lettek, vagy bizony sejtéseim szerint néha vagyonekobbzással igazi nagy földbirtokosokat tüntettek el a török fanárióta időkben. Ezt emlegették a régi idős emberek félelemmel, nehogy rossz fülekhez jutva a későbbiekben szenvedésekben részesüljenek. Ezekkel kellene törődniük a kutatóknak, és felkeresniük a levéltárakat és a krónikákat, aztán ismertetve a néppel, a tisztánlátásra kellene felébreszteni őket.

Az elmesélések és a történelem is ugyanúgy azt bizonyítja, hogy régen a mai falvak helye valamikor nagy erdővel volt befedve, és még a XIX. században is voltak itt ennek nyomai. A régi falvak a Szeret közelében voltak, ezekről nemigen tudunk. Nem voltak írástudók, csak a vándoremberek vagy valamelyik krónikus írt lejegyzéseket, ám a föld sírjai tudnak beszélni és az emlékezések is sok mindent felhoznak nekünk, például a helynevek, patakok és folyók megnevezésével. Így van ez a - Lanul Curti - azaz Udvar Birtokában, amelyről az idős emberek is beszéltek, és amelyet nemrég egy felfedezésben elismertek, ahogy előbb említettem a lábjegyzeteimben. Ma hivatalosan is megtalálhatóak a Román Kultúrminisztérium listájában, a Bákó megyei kulturális értékek lejegyzéseiben. Ezek a déli falvak hasonlóan helyezkedtek el, mint az északi falvak. Régen Szabófalva, Berendest, mint láncszemek, a Szeret, vagy Beszterce folyóhoz közel helyezkedtek el, a természetes lankákon, ahol utat és falvat építettek és boldogultak, majd a későbbi tatár-török

támadások után fel kellett húzódnuk az erdőkbe, amelyeket a népi szaporulat révén lassan gyérítettek. Tehát jelenleg közel a Szeret mellett maradt meg az az útrész, ahová vasút került, és ahová a görögök vagy más bojárok építettek birtokokat.

Aztán a dombos szélen a régebben eltűnt falvak nyugati részén és az újabb elhelyezésük előtt keletre elhelyezett falvak elé kavicsos utak kerültek. Nagymamám és édesanyám, valamint más falusi személyek is emlékeztek arra, amikor lócsös szekerekkel, szerencsésebb esetben katigárokkal kavicsot hordtak az útra. Később erre aszfalt is került. Most széles országút köti össze Bucurest- Suceava- városokat, összekötve a déli csángókat az északiakkal. Sokkal szegényebb az összeköttetés a Tatros- Tázló folyóval, valamint Erdéllyel. Ebben az irányban inkább szellemi összekötő vonalak léteznek a döcögős utak mellett.

Az előbb említett emberek emlékeztek a nagy erdőkre is, amelyek a bércen, a bükkösön tértek el Bákó- Németvásár (Neamt) és Szücsvásár (Suceava) irányába, északra és egészen le Egyedfalváig (Adjud), a déli Vrancea megye irányába. Édesapámnak is mutatták a szüleik a fatörzseket, és énnekem is édesapám hatalmas csutakrészeket (kivágott, a földben maradt fatörzs) mutatott, a régi erdők maradványait.

Tehát az itt élő magyar ajkú emberek sokkal régebbiek, mint az írott források ezt mutatják, hisz a román nyelvbe is beolvadt, megmaradt magyar szavak érezhetőek, mint a helységek megnevezései is. Nem csoda, hogy a nyelv megmaradásával foglalkozik pár ember, és az se csoda, hogy az itt élők egy része megtanulta, hogy se ennek, se annak ne hajoljanak le, mert a „lehajlott fej lelke a végére közeledik” és nem úgy viselkednek, mint a közmondás szerint, amely azt mondja, hogy a „lehajlott fejet a kard nem vágja”. Az utóbbiról lenne mit mondani, hisz Alexandru Lapusneanu és más híres vajdák uralkodása alatt a nem kedvelt bojárokat lefejezték. Nem voltak ezek magyar és német, lengyel, esetleg helyi román földbirtokosok? Vagy olyanok, akiknek helyet kellett adni az újabb bojároknak? Hát ez az új világ megváltoztatta a régi szokásokat, akkor, amikor itt több nemzetiség élt, mint Európa többi területein.

Ezután a mélyen rebegő magyar lélek megerősített engem és a hozzám hasonló embereket, hogy nincs értelme a magyar kultúránk feladásának. Tehát, - ahogy írja

Demse Márton somoskai költő -, még azért se adjuk fel.

Itt indult be és hitelesítődött a magyar nyelv oktatására a Szeret- Klézse Alapítvány a kilencvenes évek közepén. Először az iskolán kívüli oktatásban 1999-ben, és később a román tagozatú iskolai rendszerben is jelen volt a magyar anyanyelv heti három órában. 2000-ben már ez működött egy faluban, és 2001-ben Pusztinán is a helyiek kezdeményezésével. Ezek után az MCSMSZ faluról falura terjesztette ezt a két oktatási formát, majd 2012-ben a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége szakmai ellenőrzése alá került minden magyar oktatási forma. Ebben a helyzetben nemcsak azért igyekeztem, hogy haladjon az oktatás, hanem azért is, hogy helybéli értelmiség alakuljon ki. Most nemcsak tőlünk, moldvaiaktól függ, hogy megmaradunk magyaroknak, hanem azoktól is, akiknek el kell ismerniük értelmiségeinket és segíteniük kell őket abban, ami szükséges nekünk, moldvaiaknak.

Az összes hivatalos adat, amely jelenleg beszélhet Klézse községéről, a következő:

A 2011-es népszámlálás szerint 6761 lakó él Klézse községben, kevesebb, mint a 2002-es népszámlálásnál, amikor 6864 lakos volt. Többségüket (92,09%) románoknak jegyezték be. A továbbiakban 2,19% csángó és 2,16% magyar, tehát 3,53% nem ismerte el nemzeti hovatartozását.

A vallási hovatartozás megoszlása a klézsei község leírásában: 93,95% római katolikus, 1,77% ortodox, és 3,53% állítólag ismeretlen a klézsei vallási felekezeteknél, holott szerepelnek pünkösdisták és adventisták is a népszámlálási adatokban. Tehát a kisebb vallási felekezetek közül a következők léteznek a népszámlálás szerint: 120 ortodox, 23 pünkösdista, 9 adventista, 10 evangélikus. Az utóbbiakból is több mint 60-70 százalékuk csángó eredetű, szétszórva az öt klézsei nagyközség egyes falvaiban.

Jelenleg hat helyszínen van iskolán kívüli magyar nyelvű oktatás: Budán Botezátu Viktori és a budai Szeret- Klézse Alapítvány, Klézse, Tyúkszer, Somoska és Pokolpatak. Ugyanakkor a román tagozatú iskolában is van magyar anyanyelvi oktatás.

Ezekben a falvakban szerveztek meg több programot, amelyeket itt majd bemutatok külön-külön. Habár az egész községben húsz évvel ezelőtt 1100 gyerek járt az

általános iskolába, most a számuk leesett pár százzal. Ha ezt elosztjuk az öt falura, akkor nem beszélhetünk nagy számról egy falura vonatkozóan, mégis az iskolán kívüli foglalkozásoknál a tanárok száma határozza meg a gyerekek létszámát. Jelenleg Klézse községben a magyar nyelv oktatását helybéli hagyományőrzők és tanárok végzik, ez azért is szerencsés, mert ismerik a nyelvi különbségeket és a családokat.

Buda

Ahogy említettem, Budának két iskolán kívüli oktatási helyszíne van, és ezek bizonyos programokban együttműködnek, az egyik a Szeret- Klézse Alapítvány székháza, amely 1999-től működik, a másik pár év után a budai sziltisék részén lévő Botezátu Viktória háza, vagy a jelenleg bérelt lakása.

Buda a legrégebbi klézsei falu, mégis a legfiatalabb plébániája és temploma van, amelyet Szent Márk nevére szenteltek fel és 2006-ban hozták létre. A falunak új nevet adtak: Cleja II, talán ezt is azért, hogy eltűnjék a Buda magyar jellegű név. Ide tartozik: 392 római katolikus család, melyben 276 család él, és 116 egy családfővel rendelkezik, összesen 1432 lélekkel (6 keresztelt, 6 házasság és sajnos 24 halott személy).

Buda; Botezátu Victoria oktatási helyszíne

A budai oktatási helyszín az iskolán kívüli programokat fedezi, nagyrészt népi dallamokat, verseket és hagyományokat tanulnak.

Mivel az oktató saját háza kicsinek bizonyult, így egy másik házat béreltek, ahová a programban résztvevők összejönnek szabadidejükben. Több csoport van, óvodásoktól a negyedik osztályig, egy másik csoport gimnazistákból és középiskolásokból áll. Egy harmadik csoport felnőttekből áll, ahol inkább édesanyák vannak, esetleg olyan személyek, akik szeretik a régi hagyományokat.

A kisgyerekes csoporttal tudtam kommunikálni valamilyen szinten magyarul, ám az

előadás jellege olyan volt, hogy a magyar kultúráról beszéljek a gyerekeknek, azokat a részeket ismertessem, amelyeket valamikor nekem is vissza kellett tanulnom. A játékok bemutatásánál az irodalmi és a helyi nyelvjárási kifejezéseket tanultuk. A kézzel készített játékok bemutatása után volt lehetőség ezek használatára is, amit örömmel fogadtak. Azt is megbeszéltük, hogy mindezeket a nagypapa, vagy a nagyanya meg tudja tanítani, valószínű, hogy egyes helyszínen a szülők is.

Igazából a gyerekek a jelenlegi vadmodernizációban olyan foglalkozásokkal kötik le magukat, mint a TV, vagy a második-harmadik osztálytól az internet. Kétségtelenül ebben az állapotban a kézimunka megszokása és a különbségek megtanítása hiányosnak bizonyul, és a testmozgás is korlátozott. Kevés oktatási helyszínen használnak kézimunkával készült játékokat. Viktória néni - ahogy szokták szólítani a gyerekek -, varrni is tanítja őket.

Ezt követően a hagyományos csángómagyar ünnepi szokásokról beszéltem és mutattam be ezeket, arról is beszéltem, hogy ilyenkor fontos használni a régi magyar verseket, mondókákat és azokat a szép magyar gyerekénekeket, amelyet elődeink is használtak. A kórinda vagy aprószentek, beborozás, aztán a kis hejgetés (másként újévi urálás) stb., fontos, hogy át legyenek örökítve. A magyar nyelvű ima fontosságát és használatát is kiemeltem.

A következő csoportban azokkal a gyerekekkel foglalkoztam, akik az egész napos iskolai lekötés után jöttek az iskolán kívüli programokra. Ebben a csoportban ritkább volt az a jelenség, hogy a magyar nyelvű foglalkozásokon valamelyikük kezdő volna. Ezzel a csoporttal egy más szintű foglalkozás volt, azt lehet mondani, hogy előadás és közös beszélgetések voltak, érdekes témák is, amelyeket aztán közösen megbeszéltünk. Szoktam mondani, hogy néha az előadó is tanul menetközben, megtudván, mit tud a hallgató, mi az, ami érdekli és milyen érdeklődési témát kell megébreszteni a lelkében. Ennek a csoportnak a faluról és a csángóságról is tudtam előadást tartani, hisz érdeklődéssel követtek, és az információkhoz való hozzáférési lehetőségekről is érdeklődtek. Itt lehetett ismertetni a csángóság azon személyeit, akik a történelemben küzdöttek a magyar - csángómagyar kultúra megmaradásán.

Kiemeltem a népviselet használatában az eredeti jellegű viselet használatát, a régi, szabályos hímzést és hogy megfelelő tisztelettel használjuk ezt. Kiemeltem, hogy az őseink törekvéseit tisztelni kell, és továbbadni generációtól generációig. Mint mindenütt, itt is elhangzott, hogy témákra felbontott előadásokkal kellene visszatérni.

A felnőtt csoportra két nap múlva került sor, a kis szoba tele volt a Viktoria által készített táncos és énekes csoporttal, valamint pár szülővel, a gyerekeikkel, akik részt vesznek a magyar nyelvű foglalkozáson. Az előadásnál a felnőtteknek érdekes volt - mint mindenütt - PPT segítségével vetíteni egy-egy dokumentációt.

Az előadás két részből állt. A csángómagyarok történelmi életfáját érdeklődéssel követték és kérdésekkel tértünk vissza rá. A moldvai magyar, csángó nyelvjárást használva könnyű volt számukra megérteni a kívánt üzenetet és a tudásuk kiegészítését. Sokan közülük emlékekkel egészítették ki részleteket a szüleik elmeséléseiből vagy a saját történeteikből.

Ezután a népművészeti tárgyakra tértünk ki, itt is általános áttekintésben a hímzések mintázatairól beszéltünk, a kitalált, torzított hímzésekről, a használati tárgyakon lévő hímzésekről, faragásokról, az ünnepi viseletről, az eredetiek használatáról, hogy mindenképpen kikerüljünk a giccsesen használt népviseletet és hímzsmintákat. Hagyományos esküvőket, kereszteléseket és ünnepi hagyományokat kellene visszahozni, amelyekben rengeteg csángómagyar elem van, amit a magyar nyelv használatával egyértelművé tehetünk, pl. a jelképes rendszert és a magyar kultúránk elemeit.

Habár a klézsei csoportoknál, amelyhez Buda falu is hozzátartozik, a kultúra megélése az egyik célkitűzés, de itt is sok nézeteltérés van. Szerencsére az általam bemutatott képeket a többség megerősítette, így az az egy-két személy, aki nem értette az eredeti kultúra részleteit, rájött arra, hogy a kultúra mélységében kell keresni és megmenteni azt, ami volt, és ami imitt-amott még jelen van.

A Buda felső részén lévő Szeret- Klézse Alapítvány

Ahogy az alcímbe is írtam, a Szeret- Klézse Alapítvány székháza Buda nyugati részén van, éppen határos Klézse falurésszel, ide látogatnak a magyar nyelvű programokra a klézseiek és a budaiak is. A székház rendelkezik óvodateremmel, oktatóteremmel és számítógépes teremmel, valamint más termekkel is. Az említett három teremben vannak foglalkozások, természetesen csak magyar nyelven, és van még egy szövő-varró-kötőterem is.

A magyar nyelvoktatással itt Duma Dániel foglalkozik. A tánc-, furulyaoktatásba László István segít be, egyszer egy héten. Duma Dániel Bákóban is tanít a román tagozatú iskolában magyar nyelvet.

Az Alapítvány alkalmaz egy szövőnőt, aki foglalkozik a gyerekekkel, szövést, varrást és más népművészeti kézimunkát tanít, amelyekben megőrizzük a moldvai magyar kultúra jelentőségét.

A román nyelv használatára csak akkor szorul rá az oktató, amikor a gyerek még passzív módon se érti meg az elhangzottakat. Mindig megvan az igyekezet a megfelelő magyar szó elsajátítására, még akkor is, ha csángósan mondjuk ezt ki, hisz ezzel tudatosul, hogy a csángó nyelvjárás magyar, és nem más, mint ahogy ezt más érdekek sugallják.

Különböző csoportoknak szerveztünk programokat, más-más hónapban, fiataloknak és felnőtteknek egyaránt. A gyakorlatban használt foglalkozások hasznosabbnak, sikeresebbnek bizonyultak.

A kiskorú gyerekekkel a gyermekjátékok fontosságát éreztettük, ezek használatát, különösen azokat, amelyek kiemelkedőek, mint nemzeti falusi játékok. Kiemeltük a moldvai magyar nyelv gyakorlását a családban és a helyi közösségben. A magyar irodalmi nyelv ismerete azért fontos, mert a moldvai magyar anyanyelvünket csángó nyelvjárásként tudjuk megfogalmazni és közvetíteni. A román és a magyar kultúra különbségeit kell megismerni.

A népviseletet a régi hagyomány szerint kell hordani, azokkal a hímzésekkel kell díszíteni, amelyek igazi moldvai magyar eredetűek.

A nyelvi asszimiláció nagyon előrehaladott a román nyelv használata felé. Ha a múlt század kilencvenes éveiben a civil szervezetek nem indultak volna meg a megmentés érdekében, itt már szinte senki se használná a magyar nyelvet, azokon a pár 50 éven felüli embereken kívül, akiknek gyerekkorában még a magyar volt az első nyelv, amit megismertek. A civil szférában a helyi kezdeményezések mozgósítottak egy réteget a magyar nyelv és kultúra megmentésének, használatának érdekében, és a saját kultúra megőrzésében. Ezért volt könnyebb magyar nyelven is elmagyarázni az előadási témák magyar értelmét. A programon olyan gyerekek is részt vettek, akik a magyar nyelvet az iskolában is tanulják. Szoktuk azt mondani, hogy ha egy idegen nyelvet tanulunk az iskolában, attól még nem leszünk idegenek. Nos, a mi esetünkben az van, hogy idegen nyelvként tanulhatjuk a magyar nyelvet, még akkor is, ha ezt anyanyelvként kérik.

Az iskolai gyakorlatban, az egyházi szertartásokon és a médiában a minimális szintet nehezen érték el a helybeliek, mondhatni, túl keveset.

Különböző motivációkkal kell megerősíteni a családban a magyar nyelv használatának fontosságát. Az a lehetőség is fontos, amit a civil szervezetek elvégeznek az öntudat ébren tartásában, de ezeket mindenképpen ki kell egészíteni. Mindezekről szó esett, akár a kiskorú gyerekeknél, akár a nagyobbaknál, mindenki értelmi szintjének megfelelően.

A felnőttekkel való foglalkozás is többször megtörtént, ám itt más formában, mint a többi faluban. Az általános előadás a csángóságról egy külön órában sokkal könnyebb volt, hisz ebben a faluban már régen elkezdődött a civil szféra munkája, és ebben a Szeret- Klézse Alapítványnak fontos szerepe volt. Ezt a példát követték a következő évek eseményein.

Somoskai nap

Somoska nemrég teljesen külön falunak számított, ahogy ma is valamilyen szinten. Külön rendelkezik iskolával, plébániával, ahol a plébános, Csicsó Valentin is besegít a magyar programokba. Már régebbi időkből a Szentháromság ünnepére rendezték a

falu búcsúnapját, amit most Szent Lukács nevére tettek át. Újdonságként orvosi rendelője is van. A falu 385 római katolikus családjából 241 két családfővel rendelkezik, 144-nek egy családfője van, 5 házasság történt, 15 kereszteleés és 17-en haltak meg az egyik évben. Ahogy mindenütt Moldvában, itt is a gyerekszám csökken, és a román tagozatú iskolában pár éve a magyar anyanyelvi órák is megjelentek. Iskolán kívül két évvel ezelőtt kezdett el tanítani magyar nyelvű hagyományőrzést Benke Paulina, aki a saját otthonában tartotta az iskolán kívüli foglalkozásokat. Mondhatom, hogy nemcsak heti öt napot dolgozik, hanem más programokkal is kiegészíti hagyományőrzői munkáját. Mindez érezhető volt a felnőttek jelenlétében, akik az én programomra is jelentkeztek.

Szép számmal voltak gyerekek is, akiknek ugyanúgy, mint más falvakban, itt is megtartottam a programokat. Habár a gyerekekkel jól tudtam kommunikálni magyarul, akkor is érezhető volt a kiskorúaknál az a jelenség, hogy a szülők román nyelven kommunikálnak a gyerekekkel. Mindezek okait, amelyek általánosak Moldvában, egy külön írásban fogom ismertetni, hisz van itt egy általános jelenség, és vannak körülményekkel kapcsolatos jelenségek is. Sokszor a foglalkozásokról se írok teljes összefoglaló leírást, hanem a helyek különbségeit említem, mert a programokon az eltérések ott kezdenek megtörténni, ahol a helyzet ezt kívánja, például a nyelvi ismeretek miatt.

Mivel magyar kultúráról van szó, ezt értetni is kell a közlőnek, és ha a fogadó nem ismeri még passzívan se (csak a hallott szó értésének szintjén) a magyar nyelvet, akkor ezt el kell magyarázni, jelen esetben románul is. Természetesen Paulina oktatási helyszínén nem volt egyelőre erre szükség, és valószínűleg a jövőben se lehet, mint más helyszíneken, ahol a nyelv még él passzív módon.

A nyelv használata miatt az a kisgyerek, aki nem tudott rögtön választ adni magyarul, románul értelmesen tudott választ megfogalmazni nemcsak a feltett kérdésre, hanem ő maga is be tudott kapcsolódni az adott témába. A nagyobbacska gyerekeknél már nem volt szükség a román nyelv segítségére, sokkal kevesebbet kellett ezt használni.

A csángó nyelvjárást is ismerték a gyerekek, amit azután érezték meg, miután megtanulták az irodalmi nyelvet. Itt is, mint máshol, azt tapasztaltuk, hogy csakis a

csángómagyar nyelv gyakorlása az, amely megmentheti a moldvai magyar kultúrát, és a csángó nyelvjárásra alapozva könnyebb megtanulni a magyar irodalmi nyelvet, nem pedig fordítva (hogy amint megtanuljuk a magyar irodalmi nyelvet, akkor jobban tudjuk elsajátítani a moldvai magyar nyelvjárást). Mondhatom, hogy ezen a helyszínen is eredményesnek bizonyult a gyerekekkel való foglalkozás.

A felnőttekkel együtt középiskolás gyerekek is jöttek, ezen az előadáson a már előre elkészített képes vetítést forgattam, végigmagyarázva a moldvai magyarok jelenlétét az általunk lakott területeken. Kitértünk természetesen Somoska falu történelmére is, említve az itt született személyeket, mint Demse Márton író és költő, valamint azokat a hagyományőrzőket, akik kultúránkat továbbították.

Az előadás végén sokat beszélgettünk arról, hogy mi annak az oka, hogy kevesebbet beszélnek a gyerekekkel otthon magyarul, és melyek azok a lehetőségek, hogy a továbbiakban is használják a moldvai magyar nyelvjárást, valamint a magyar irodalmi nyelvvel erősíthetjük ezt. Mindezekről egy külön összefoglalóban fogok írni.

Pokolpatak

Pokolpatak is egy különálló falu, amely előbb Somoskával, majd Klézse többi falvaival fonódik össze.

A múlt év szeptemberéig, 2017-ig itt is volt román tagozatú iskola, amelyben már pár éve tanultak magyar anyanyelvet is azok, akik kérték ezt. 2017 szeptemberében megnyíltak az iskola kapui, és a gyerekeket ingáztatják Klézse budai iskolájába. Az iskolán kívüli oktatással, a múlt évtől, somoskai Benke Pével foglalkozik.

Itt is van már plébánia 2004-től, Boldog Vlakh (Oláh) Jeremiás -Fericitul Ieremia Valahul-nak szentelve. A falu 141 római katolikus családjában 9 családnak megvan mindkét családfője, 501 katolikus lélekkel, 9 keresztelés, 10 halott és egy házasság történt.

Benke Pével hagyományőrző a gyerekeket egy bérelt házban tanítja, három csoportot szervezett be a látogatásom alkalmával: kiskorú gyerekeket és nagyobb korúakat,

majd a végén felnőttek is jelentkeztek. A gyerekek érdeklődése itt is megvolt, habár egy eléggé visszamaradt falunak számított ez a falurész. A klézsei emberek emlékeiben a következő felfogások éltek idáig: A falu kezdete először nagyon rég a XV-XVI. század idejében történt, mivel az Udvar Birtoka körül lévő faluban járvány keletkezett, ekkor az egészséges emberek kiköltöztek Pokolpatakra és a betegek elmenekültek. Pár évig minden rendben volt, aztán itt is bekövetkezett a járvány, ami után az emberek kiköltöztek Reketóra (Racata). Majd a madéfalvi veszedelem után, amikor jöttek a székelyek, a már pár tíz éve elhanyagolt helyre költöztek be. A székelyes természetük máig megmaradt, és még ma is „csődöröknek” nevezik őket. Nos, a gyerekek figyeltek az előadásomra és együttműködőek voltak, tudták, hol van a Sándorok helysége. A felnőttekben is volt érdeklődés, a témák ugyanazok voltak, mint Somoskán vagy más falvakban, az előadás fogadása is egyezett.

Ám a román tagozatú iskolai felkészültség nem hozott nagy eredményt, és a visszamaradásban inkább ennek hatása érződött ki, amikor az írott anyagokra került sor.

Amennyiben megadatik a lehetőség, a helyi fiatalok közül sokan külföldön dolgoznak, és a jó irányú változások is bekövetkeztek.

A napi munkám után a faluból távozva egy régi mondás jutott eszembe: „Ezek a lóköttők megtalálták a szabadságukat, csak a lelkik van megkötve a szabadban lévő haranglábakhoz.” Hisz itt az 1980-as évekig csak egy harangláb volt, és a katonáskodó szolgálatban lévő ember megmaradt az emlékekben, amikor a szolgáló katonának a lova a lóköttőhöz volt megkötve, amire ez nálunk más jelentésre utal. Most már van egyházuk, templomuk és plébániájuk, csak éppen az iskolát zárták be. Beleférne ebbe a faluba is egy magyar nyelvű mesterséges szakiskola pedagógusokkal és műhelyekkel, aztán ez a falu se lenne többé cudar csődör sorsú világ.

Tyúkszer

Tyúkszer egybe van a mai Alexandrina falurésszel, ez az utóbbi név Alexandrina Cassu nevét viseli, aki által egy új résszel nőtt Tyúkszer falurésze. Ő azt a részt adományozta azoknak a kisklézseieknek és tyúkszerieknek, akik bajba kerültek, amikor a két rész földcsuszamlása megindult.

Tyúkszernek és Klézsenek egyetlen temploma és plébániája van. A téglából épült templomot 1903-ban szentelték fel Assisi Szent Ferenc nevére, előtte egy fatemplom volt itt.

Az udvarában elhelyezték Petrás Incze János szobrát, aki a XIX. században 46 évig szolgálta Klézse egész községét, és mellette pár szomszédfalut is.

A Szent Ferenc Plébániának 1855 hívője van, 720 családdal, közülük 465-nek két családfője van és 255-nél egy családfő él. 20-an keresztkedtek meg és 37-en haltak meg, ami azt mutatja, hogy a fiatalok zömével távoznak a faluból, és a születések is abban a világban történnek, ahol majd új életet kezdenek.

A múlt évig Tyúkszerben én tanítottam iskolán kívüli magyar nyelvű órákat, itt az iskolát már pár éve felfüggesztették, és a gyerekek ingáznak Klézse községben a tánc- és furulyaoktatásra, amit a hagyományörző László István tanít, heti egyszer három órában. Az idén Istók Edith tanít iskolán kívül órákat, én pedig a krónikás munkát végzem.

Az ősztől a bérelt ház megváltozott és más bérelt házban van a jelenlegi oktatás. Habár nem tanítok, a volt tanítványaimmal állandó kapcsolatban vagyok, és különböző közösségi programokra hívjuk meg őket, amiket az Alapítványnál tartok, és ahol ők is részt tudnak venni.

Edith kapcsolatai egyelőre nem olyan erősek, hogy felnőtteket tudjon összehozni előadásokra, ezért az én programomat külön szerveztem meg, két tyúkszeri helyszínen. Az egyik előadás László Legedi István szüleinek házában volt, ahová azokat a felnőtteket hívta meg, akikkel felkészül különböző szerepekkel előadásra, és közösen lépnek fel.

A másik lehetőséget a csíksomlyói búcsú előtti kirándulás alkalmával szerveztem

meg, egyrészt azokkal, akik zarándoklatra indultak, másrészt azokkal, akik kíváncsiak voltak a hasonló programokra.

Az előadások témája nem tért el a más helyeken megtartott előadásoktól. Ugyanis saját udvaromban elég gyakran tartunk hagyományos szerepeléseket hagyományos szertartásokkal, ám a jelenlegi előadásomon nemcsak szereplésekről volt szó, hanem történelmi és népművészeti ismereteket is bemutattam.

Ide többször is különböző falvakról érkeztek szereplő vendégek, és nemegyszer helyiek is bekapcsolódnak. Közülük párat meg lehet tekinteni már az interneten is. A tyúkszeri oktatási helyszínen megtartottuk a Klézsei Körzet-találkozót, ahol jelen voltak a magyar nyelvű oktatók, és a mostani moldvai magyarság helyzetének megbeszélésére került sor.

Az előadás alatt tisztázódott az eredeti népviselet használata, a különböző információk közösségi megismertetése, ami már hiányzik a nép tudatából és más hasonlóakról beszélgettünk. Itt is, mint mindenütt, felvetődött az új témákra való visszatérés fontossága.

Az előadások után együtt utaztunk Csíksomlyóra, és a gyimesfelsőlóki zarándoklatra, amit a helyi román sajtó is megfigyelt. Ezzel befejeződött a Klézse községen való programsorozat egy része. Mindezek után újra megerősödött bennem, hogy sok munka vár a jövőben ebben a témában is.

Új jelenségek a csángó magyar közösségekben, Klézse községben

Klészse község plébániáihoz tartozó lelkek 2017-ben a következők:

Klészsei Szent Ferenc Plébánia	1855 lélek
Budai Szent Márk Plébánia	1432 lélek
Somoskai Szent Lukács Plébánia	1197 lélek
Pokolpataki Boldog Jeremiás Plébánia	501 lélek
Összesen	4985 lélek

Népszámlálási adatok eredményei 2011-ben:

A 6761 összlakosságból következő vallási hovatartozási adatokat ismertették:

6352 római katolikus,
120 ortodox,
23 pünkösdi,
9 a hetedik nap szerinti adventisták
10 evangélikus
239 akik nem vallották be vallásukat

Összesen 287 megkérdezett mást vallott.

Most ezeket összevetve a következőket tapasztalhatjuk:

6639 embertől, akit kérdeztek a vallási felekezetről a 2011-i népszámlálás alkalmából, hiányzik 122 ember, akiket esetleg nem kérdeztek meg vagy nem érték el. Így lenne az összlakosság száma 6761.

Ha a hiányzó számot összeadjuk a nem római katolikusokkal, akkor $287+122=419$ személy.

$6352_{rc}+419_{nrc}=6771$

Ha a 2017-es évi római katolikusok számát nézzük, akkor a népszámlálási adatokból a következők jönnek össze:

$6791-4985=1776$ személy, amely eltér az összlakosság számában ismert vallási hovatartozásától.

Ha pedig a római katolikusokat választjuk, akkor, $6352-4985=1364$ lélek, aki nem ragaszkodik a régi valláshoz. Tehát egy gyors zuhanás történik a vallási hovatartozásban.

Az lehetetlen, hogy kívülálló emberek olyan gyors befolyást tudtak volna gyakorolni ezekben a vallási kérdésekben, hogy ennyien lemondjanak a vallásukról.

Ami az ortodox vallást illeti, ritka a vegyes házasság, ám közülük is az, aki más vallású, több a római katolikus származású.

Tehát itt azt tapasztaljuk, hogy a római katolikus vallástól, vagy inkább mondva, a valláskérdéstől távozik a nép.

Ezt a jelenséget nemcsak Klézsében figyeltem meg, hanem több más faluban is. Jelenlegi könyvemben Külsőrekecsinre tértem ki idáig, talán a könyv befejezéséig más falura is ki fogok térni ebben a témában.

Mindebből olyan következtetéseket vonunk le, hogy a csángó népnek nemcsak a nemzeti kérdését, de a vallási hovatartozását is figyelembe kell venni.

Mint csángó személyek, az, hogy ők csángó származásúak, ez biztosan megvan a lelkük mélyében, ám jelenleg nem a nemzete és nem a vallása az, amely őket összefogja. Inkább egy elveszett személynek érzik magukat, akik sehol se találják a helyüket.

Ez egy kezdet, amelynek folyamata felgyorsulhat, ha nem lesz önbizalom a nemzet és a vallás iránt. Mi több, a janicsár tudatlanságból gyökértelen zsoldossá válhatnak. Ez az eredménye a gyökértelenítésnek és a tudatlanságnak. Ezen a téren komoly munkára van szükség, és azt hiszem, hogy ebben akár a magyar nemzetnek, akár a román államnak, és nem utolsó sorban a római katolikus vallásnak kötelessége szerepet vállalni a rendes élet megteremtése érdekében.